

Hanna Makurat-Snuzik

STRESZCZENIE

Przekład w relacji do tekstu wyjściowego i do rzeczywistości pozajęzykowej. Wybrane ontologiczne i epistemologiczne aspekty tłumaczenia

Niniejsza rozprawa dotyczy ontologicznych i epistemologicznych aspektów przekładu. Jest podzielona na trzy części w ramach których wyodrębnionych zostało łącznie dwanaście rozdziałów.

Pierwsza część dysertacji łączy w sobie prezentację narzędzi metodologicznych oraz uporządkowany przegląd stanowisk filozoficznych dotyczących kwestii tłumaczenia. Opisano znaczenie przekładu w czasach starożytnych i średniowiecznych, a następnie przedstawiono stanowiska takich szkół, jak: hermeneutyka, szkoła frankfurcka, dekonstrukcjonizm, filozofia analityczna.

Druga część rozprawy obejmuje zagadnienia z zakresu ontologii przekładu i dotyczy podstawowej relacji między tekstem wyjściowym i docelowym. Możliwa tożsamość oryginału i przekładu nie jest tu jednak rozpatrywana jako identyfikacja o charakterze absolutnym. Aby w pełniejszy sposób zrozumieć kwestie dotyczące relacji między tekstem wyjściowym i docelowym, zaadaptowano eksperyment myślowy Dureka Parfita, w świetle którego translacja zostaje zinterpretowana przez pryzmat teleportacji.

W kolejnych fragmentach drugiej części rozprawy ewentualna tożsamość pierwowzoru i tłumaczenia jest rozpatrywana z różnych perspektyw: perspektywy przeciętnego użytkownika przekładu, perspektywy badacza translatologa i perspektywy ideału, czyli doskonałego przekładu. Omówiony zostaje również sposób istnienia tekstu docelowego, co pozwala dojść do wniosku, że kwestie ewentualnej identyfikacji na poziomie myśli (semantycznym) zależą od tego, czy tekst źródłowy ulega interpretacji. Dokonanie interpretacji zasadniczo powoduje zniekształcenia niepozwalające mówić o tożsamości. Wywód prowadzi do wniosku, że proste teksty informacyjne są przekazami, które zwykle mogą być przełożone bez podejmowania wysiłku interpretacyjnego przez tłumacza.

W ostatnim rozdziale drugiej części dysertacji status ontyczny przekładu zostaje zinterpretowany przez pryzmat teorii uniwersaliów. Zastają przedstawione ogólne założenia stanowisk w średniowiecznym sporze o uniwersalia. Z jednej strony, „bycie tłumaczeniem” funkcjonujące jako relacja zostaje zinterpretowane jako uniwersale. Z

drugiej strony, różne przekłady danego tekstu wyjściowego zostają w dysertacji porównane do egzemplifikacji, znanych z teorii uniwersaliów.

Trzecia część rozprawy ma na celu rozpoznanie i rozpatrzenie własności, które można przypisać przekładowi. W niniejszej pracy zostało wyodrębnionych sześć własności, istotnych z perspektywy podjętego tematu: 1. intertekstualność, 2. racjonalność, 3. prawda, 4. zdeterminowanie 5. (od)twórczość (czyli pośredniość między twórczym i odtwórczym charakterem), 6. korespondencja z rzeczywistością pozajęzykową. Każda z przywołanych własności została rozpatrzona w odrębnym rozdziale.

Intertekstualność uznano za konieczną relację między tekstem wyjściowym i docelowym, która zarazem definiuje akt translacji. Omówione zostały również inne typy relacji intertekstualnych możliwe do zidentyfikowania w przekładzie, w szczególności: dialog intertekstualny na poziomie semantycznym czy też odwołania międzytekstowe, które tłumacz usiłuje przetransponować z tekstu źródłowego do sekundarnego.

Racjonalność najpierw zostaje zdefiniowana i przywołuje się jej kryteria, które potem kolejno są odnoszone do przekładu. Pojęcie racjonalności może być pojmowane m.in. jako 'rozumiałość' i w takim ujęciu jest ono odniesione do aktów translacji dokonywanych przez podmioty ludzkie oraz przez maszyny.

Pojęcie prawdy zostało omówione najpierw teoretycznie, a potem również odniesione do praktyki tłumaczeniowej. Co istotne, prawda ujawnia się zwłaszcza w translatorskim dążeniu do jej wyrażenia w tekście docelowym. W niniejszej pracy przekład zostaje rozpatrzony przez pryzmat różnych koncepcji prawdy.

Zdeterminowanie zostaje omówione na kilku poziomach, wszak przekład może być zdeterminowany przez autora, tekst wyjściowy czy język. W rozprawie wykazano, że tekst źródłowy i sekundarny warunkują się wzajemnie. Osobno została rozpatrzona teza Quine'a o niezdeterminowaniu przekładu, która po odniesieniu do współczesnego stanu wiedzy naukowej, a zwłaszcza lingwistycznej, nie pozwala wyciągnąć wniosków, do których doszedł Quine.

W rozprawie rozpatrzona zostaje także kwestia *mimesis*. Ustalono, że translacja jest aktem pośrednim między działalnością twórczą i odtwórczą. Z jednej strony, tłumacz naśladuje pierwowzór, z drugiej – twórczo go interpretuje, generując w ten sposób tekst, który w języku docelowym jeszcze nie zaistniał.

Istotną kwestią jest też związek przekładu z rzeczywistością pozajęzykową, który może okazać się nie tą samą relacją, co odniesienie pierwowzoru do tejże rzeczywistości.

Próba wpisania się w oczekiwania czytelników oraz dostosowania tekstu docelowego do realiów macierzystej kultury tłumacza może prowadzić do zauważalnych w tekście docelowym zniekształceń świata przedstawionego obecnego w oryginale.

Anna Melnicka-Smule

